

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І АДВОКАТУРИ В ІСТОРИКО- ПРАВОВОМУ ВИМІРІ

**БАНДУРКА Сергій Сергійович - доктор філософії, адвокат АО «Креденс»,
м. Київ**

DOI 10.32782/LAW.2020.3.1

Вступ

Конституція України¹ у ст. 59 передбачає, що кожен має право на правову допомогу. В окремих випадках, передбачених законами, така правова допомога надається безоплатно. Кожна особистість є вільною у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та в інших державних органах в Україні діє адвокатура. Тобто держава надає можливість членам суспільства користуватись правом правової допомоги за участю представників адвокатури.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»² визначає правові засади організації та діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні.

Завдання адвокатури із захисту забезпечення прав і свобод і законних інтересів особи, стосовно якої здійснюється досудове провадження чи судочинство та надання іншої допомоги правового характеру, і завдання держави, для якої права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, як бачимо, співпадають. Держава та адвокатура мають взаємодіяти в діяльності із захисту прав і свобод людини.

Взаємодія держави та адвокатури в системі захисту прав і свобод людини в Україні має тривалий історико-правовий вимір і набуває особливої актуальності в нинішній час, коли в Україні відбуваються радикальні реформи в державному управлінні, в судочинстві, в економіці, розвитку, в розбудові громадянського суспільства і в процесах євроінтеграції.

Мета статті полягає у визначенні методів дослідження взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини.

Наукова дослідженість проблеми: взаємодія держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини знайшла своє відображення в наукових працях Гвоздія В.А., Варфоломєєвої Т.В., Вільчик Т.Б., Тацій Л.В., Узун Н.Ф., Сопілко І.М., Святоцької В.О., Курило Т.В., Аракелян М.Р. У їх працях представлено різноманітні аспекти і результати досліджень, які безпосередньо стосуються сфери професійної діяльності адвокатів. Віддаючи належне вказаним та іншим ученим у дослідженні проблем діяльності адвокатури в Україні, слід однак зауважити, що методи дослідження взаємодії держави і адвокатури в історико-правовому вимірі належного висвітлення не знайшли.

Виклад основного матеріалу

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» адвокатура є незалежною від органів державної влади,

¹ Конституція України : Міністерство юстиції України // Офіційне видання. – К., 2006.

² Про адвокатуру і адвокатську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. - № 27. – С. 282.

органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, а держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Як вважає С. Антонюк, варто зазначити, що у зв'язку з проведенням системних реформ в Україні (практично в усіх ключових напрямках життя держави), включаючи реформування української судової системи, інститут правової допомоги сьогодні зазнає певних суттєвих змін, зокрема, на конституційному рівні.³

З огляду на це правовий аналіз методів дослідження взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини набуває особливої актуальності.

Для сучасного правознавства, яке розвивається в період глибинних реформ, докорінних перетворень українського суспільства, методологічні дослідження спрямовані на виявлення шляхів удосконалення правохоронної та правозахисної діяльності.

Як зазначають М. Кельман та І. Коваль, у сучасній вітчизняній юридичній науці вирішення методологічних проблем - об'єктивна вимога часу, оскільки поступ у розумінні дуже складного явища права можливий завдяки гіпотезам, концепціям, теоріям, школам, неабияка частина яких представники, так би мовити, неюридичних наук. І зважаючи на «демонополізацію» вітчизняної методології досліджень права та проникнення в правознавство висновків інших наук, наслідком якого стала «плюралізація» правових компетенцій, є підстава констатувати, що саме завдяки неюридичним наукам можливий новий стрімкий розвиток вітчизняного правознавства.⁴

Аналізуючи адвокатську діяльність у різні періоди, ми бачимо, як у діяльність адвокатури проникає логіка, філософія, етика і естетика, психологія, соціологія, педагогіка, інформатика, економіка, корпоративне управління, публічне адміністрування та інші галузі

науки, що обумовлює широку методологію дослідження проблем взаємодії держави та адвокатури в системі захисту прав і свобод людини.

Методологія дослідження - це система теоретичних і практичних знань, яка використовується при вивченні певних явищ, фактів, подій, документів та інших об'єктів дослідження. Методологія - сукупність прийомів дослідження, що застосовуються у будь-якій науці; вчення про метод наукового пізнання світу; принципи побудови методів, їх наукове узагальнення.⁵

Методологія (від грецьк. «methodus» - шлях дослідження, вивчення, пізнання і «logus» - вчення), тобто це сукупність підходів, способів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення поставленої мети. Метод, як уже було зазначено, грецьке «metodos» буквально - «шлях до чого-небудь», розуміється також як спосіб соціальної діяльності в будь-якій формі.

Кожний об'єкт дослідження потребує своїх методів. Неможливо створити загальний, універсальний метод пізнання. Кожний об'єкт дослідження характеризується своїми особливостями, специфічними якостями, а отже, дослідження такого об'єкта потребує своєрідних методів і методологічних досліджень.

Багатоманітність адвокатської діяльності, широкий спектр взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання, об'єднаннями громадян і окремими громадянами обумовлюють розмаїття методів дослідження різних сторін адвокатської діяльності.

«Загальною методологією всіх галузей наукового пізнання виступає філософія з її специфічною функцією методу пізнання. Сама собою філософія не містить ні готового рішення наукових проблем, ні готових способів їх добування, але вона вказує на шляхи пошуку, визначає загальну стратегію дослідження, допомагає виявити значення і місце всіх засобів наукового пізнання. Закони діалектики, філософські принципи, положення

³ Святослав Антонюк Міжнародно-правові стандарти професійної діяльності адвоката у цивільному судочинстві України (Підприємництво і господарське право). - К., 2019. - № 6. - С. 347 (С. 347-353).

⁴ М. Кельман, І. Коваль Методологія дослідження як наукове пізнання, 2016.

⁵ Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. - К., Міжнародна економічна енциклопедія, 2000. - С. 360 (703 с.).

гносеології виступають як логіко-методологічні принципи переходу до нового знання».⁶

Методологія дослідження будь-якого предмета дослідження, у т.ч. і дослідження взаємодії держави та адвокатури, ґрунтуються на таких загальнонаукових принципах, як: історичний, термінологічний, функціональний, системний, пізнавальний (когнітивний), синергетичний та інші. Загальнонаукові принципи обумовлюють вибір методів дослідження.

До нашого часу дійшли перші письмові джерела права Київської Русі та договори Київської Русі з Візантією 907, 911, 944, 947 років. У цих правових документах уже передбачено заходи захисту інтересів договірних сторін і заходи покарання за порушення встановлених норм. Для того щоб зрозуміти сутність відносин фізичних осіб з державною владою, ступінь захисту і міри покарання, необхідно звернутись до того історичного періоду. Історичний підхід дає змогу дослідити виникнення, формування та розвиток процесів і подій у Київській Русі у хронологічній послідовності, виявити характер суспільних відносин у сфері правоохорони і правозахисту тодішньої державності на колишніх українських землях. Для пізнання взаємодії і взаємовідносин стародавньої Київської держави в особі її органів (князів, намісників, дружинників та осіб, наділених владою) і особами, які здійснюють захист інтересів інших членів суспільства, доцільним буде використати історико-порівняльний метод, за допомогою якого можна залучити сукупність пізнавальних засобів і процедур, які дозволять виявити схожість і відмінність права Київської Русі та Візантії, Київської Русі та Великої Ясси Чингісхана, законів Київської Русі та норм пізніших Новгородського і Псковського Судебників, чи статусу адвокатури Литовсько-польської доби.

Оскільки правові документи Київської Русі дійшли до нас або не в повному обсязі, або в перекладі, важливим буде метод аналізу документальної інформації. Документальною інформацією буде будь-яка інформація,

зафіксована в письмовому чи друкованому вигляді, чи подана в цифровому чи в малюнковому (схематичному) зображенні. Історико-правовий метод дозволить вивчити розвиток подій, фактів, документів Київської Русі, зокрема, її суспільно-правове життя, в хронологічній послідовності з відповідним правовим регулюванням. Досліджуючи в історико-правовому вимірі взаємодію держави і адвокатури, доцільно використовувати і компоративний метод, коли шляхом порівняння, зіставлення можна виявити загальне у взаємодії держави і адвокатури і особливе, коли в держави і адвокатури є свої особливі інтереси і позиції, виявити причини цих подібностей і розходжень, тенденції і перспективи розвитку взаємодії. Дослідження подій і окремих фактів з історії взаємодії держави і права обумовлює застосування біографічного методу, що передбачає дослідження діяльності окремих політичних і громадських діячів, учених, свідчень очевидців, соціальних умов життя людини, культури, світогляду,

Досліджуючи систему правового захисту і зародження адвокатури на українських землях, ми звертаємось до постаті Ярослава Мудрого, Данила Галицького, Казимира IV - автора Литовського судейника 1468 р., гетьманів Богдана Хмельницького, Мазепи, Павла Скоропадського, авторів судових статутів Російської імперії 1864 року, які розробили основу організації адвокатури.

Застосовуючи методи дослідження взаємодії держави і адвокатури в історико-правовому вимірі, не можна обійти історико-термінологічний метод, який передбачає вивчення змісту і сутності термінів і передбачуваних ними понять. Адвокат не завжди називався адвокатом. Професія правозахисника називалась у процесі розвитку правозаступництва по-різному. Сама назва Київської Русі, як давньоруської держави, з'явилась у кінці XVIII століття, а договір у Київській Русі називався «рядом», а назва Литовських статутів виникла вже після їх видання. Термінологічний метод дозволяє сформулювати ознаки, які позначають обсяг і зміст досліджуваних предметів, дає можливість описати, уточнити понятійний апарат конкретних подій, встановити взаємозв'язок понять, забезпечити їх доцільне і наукове використання.

⁶ В.А. Тюрина, И.В. Влащенко Основы методологии и методики научного исследования : учебное пособие. –К., Международное финансовое агентство, 1992, С. 4 (44 с.)

В усі часи інститут правозахисту, який нині сприймається як адвокатура, не діяв ізольовано. Він був складовою суспільної системи, діяв за законами і в порядку встановленому державою, функціонував у системі судочинства чи в іншій сфері, пов'язаний із застосуванням системи правових норм. Адвокатура завжди діяла системно як у внутрішніх, так і в зовнішніх зв'язках. Застосування системного методу дослідження взаємодії держави і адвокатури дасть можливість охарактеризувати всю сукупність елементів системи, в якій складаються відносини держави і адвокатури.

У системі взаємодії держави і адвокатури задіяні різні соціальні організації, зокрема суд, прокуратура, поліція, органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднання громадян і окремі громадяни. Кожні взаємовідносини держави і адвокатури є своєрідною системою (підсистемою) конкретних прав і обов'язків, функцій, діяльності, структури. Системний метод забезпечить комплексне дослідження взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і тих елементів (підсистем), які в тій чи іншій мірі мають стосунок до захисту прав і свобод людини.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що адвокатуру України складають усі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. Вивчаючи історико-правовий характер взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав людини, необхідно орієнтуватись на метод цілісного пізнання, що дозволяє розглянути адвокатуру як партнера держави, як цілісний, єдиний організм, складові частини якого - адвокати органічно інтегровані в єдине ціле зі своєю структурою, функціями, взаємозв'язками із зовнішнім середовищем, ієрархічністю, цілеспрямованістю, самоорганізацією і самоврядуванням. У цьому випадку доцільним буде і використання структурно-функціонального методу.

Ієрархічно-правовий метод дозволяє досліджувати взаємодію держави і адвокатури з огляду на функції, компетенцію і повноваження суб'єктів такої взаємодії. Система адвокатури має свою ієрархію і самоврядування, а саме: З'їзд адвокатів, Рада адвокатів

України, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, Вища ревізійна комісія адвокатури, конференція адвокатів регіону, Рада адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія, Ревізійна комісія регіону. Органи адвокатського самоврядування поєднує Національна асоціація адвокатів України, яка діє через організаційні форми адвокатського самоврядування, передбачені Законом. Усі ієрархічні (структурні) підрозділи діють у межах своїх повноважень і обов'язків. Досліджуючи процеси саморганізації та самоврядування адвокатури та її взаємодії з державою, доцільно використовувати також синергетичний метод, який дозволить вивчити роль і місце кожного елемента адвокатури, їх діяльність, взаємозв'язки і взаємозалежність, ступінь матеріального, фінансового, інформаційного забезпечення, гарантій діяльності та інших умов функціонування.

Особливу роль у дослідженні взаємодії держави і адвокатури виконує метод правового регулювання. Метод правового регулювання полягає в застосуванні системи юридичних засобів, організованих найбільш послідовним чином з метою досягнення цілей, поставлених суспільством і державою в системі захисту прав і свобод людини. Метод правового регулювання взаємодії держави і адвокатури ґрунтується на нормах Конституції України, деталізується в Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», у Кримінальному процесуальному кодексі України, в інших законах та нормативно-правових актах.

Залежно від цілей і мети реалізація взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини можливе використання інших методів, зокрема анкетування, опитування, дослідження інформації і публічних повідомлень (інформаційний метод), метод критичного аналізу (аналітичний), спостереження, узагальнення та інші.

Висновки

Правознавство в сучасній Україні переживає період незвичайного підйому. Це обумовлено процесами побудови правової держави, розвитку громадянського суспільства, усвідомленням ролі особистості в громадському житті, утвердження принципу

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуті методологія та методи дослідження взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини. Дане визначення методології і методів дослідження, охарактеризовані окремі методи дослідження в історико-правовому вимірі взаємодії держави і адвокатури, показаний зв'язок причин та умов, що обумовлюють вибір того чи іншого методу дослідження, доцільність їх використання з огляду на мету і цілі дослідження. Наголошено, що методи дослідження використовуються системно, що дослідник сам обирає, необхідні для досягнення поставленої мети, методи дослідження. Підкреслено, що в науці немає єдиного універсального методу дослідження, придатного для всіх предметів дослідження, а є загальнонаукові і спеціальні наукові методи, які при комплексному застосуванні дають можливість провести повне і об'єктивне дослідження проблем взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини.

Ключові слова: адвокатура, держава, система прав і свобод людини, методологія, методи дослідження.

верховенства права. Зростають потоки наукових досліджень у сфері юриспруденції, збільшуються обсяги підготовки спеціалістів юридичного профілю, зростає інтерес населення до правової сфери. Невипадково професія юриста, особливо адвоката, стала однією із найпрестижніших серед молоді. В Україні існують серйозні проблеми правового забезпечення економіки, екології, культури і освіти, охорони правопорядку, захисту прав людини. Адвокати, як посадові особи, працюють у різних установах як державного призначення, так і громадського. Вони знаходяться на передньому краї правових змін, адвокат не може не знати новітніх норм і положень, які з'являються в бурхливому потоці законодавчих і підзаконних актів. Тим паче, він має глибоко розумітись на взаємовідносинах адвокатури і державних органів, які складаються між ними в системі захисту прав і свобод людини. Методи дослідження взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини мають не тільки теоретичний характер, а й

SUMMARY

The article considers the methodology and methods of studying the interaction of the state and the bar in the system of protection of human rights and freedoms. This definition of methodology and research methods describes individual research methods in the historical and legal dimension of interaction between the state and the bar; shows the relationship of causes and conditions that determine the choice of a research method, the feasibility of their use given the purpose and objectives of the study. It is emphasized that research methods are used systematically, that the researcher chooses the research methods necessary to achieve this goal. It is emphasized that in science there is no single universal method of research suitable for all subjects of research, but there are general and special scientific methods which at complex application give the chance to carry out full and objective research of problems of interaction of the state and advocacy in protection of human rights and freedoms.

Key words: advocacy, state, system of human rights and freedoms, methodology, research methods.

практичний, оскільки служать удосконаленню діяльності як адвокатів, так і працівників правоохоронної та правозахисної сфери держави і суспільства.

Література

1. Антонюк Святослав Міжнародно-правові стандарти професійної діяльності адвоката у цивільному судочинстві України (Підприємництво і господарське право). – К., 2019. - № 6. – С. 347 (С. 347-353).
2. Кельман М., Коваль І. Методологія дослідження як наукове пізнання, 2016.
3. Тюрина В.А., Влащенко И.В. Основы методологии и методики научного исследования : учебное пособие. –К., Международное финансовое агентство, 1992, С. 4 (44 с.)
4. Конституція України : Міністерство юстиції України // Офіційне видання. – К., 2006.
5. Про адвокатуру і адвокатську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. - № 27. – С. 282.
6. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. – К., Міжнародна економічна енциклопедія, 2000. - С. 360 (703 с.).